

Repere ale prozei și ale criticii literare românești din anii 77 – 78, reflectate în paginile revistei „Astra”

Prof. univ. dr. Simona ANTOFI
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
Centrul interdisciplinar de studii culturale central și sud-est europene

Résumé: Dans les pages de la revue « Astra » des années 1977-1978 on synthétise les opinions des critiques littéraires de l'époque en ce qui regard l'impacte des modèles européens actifs à l'époque et les marques de valeur esthétique des textes littéraires en prose.

Mots-clés: prose littéraire, modèle littéraire, critique littéraire, valeur esthétique.

În numărul 1 al revistei „Astra” din anul 1977, Ovidiu Moceanu propune, în articolul dedicat prozei literare – *Proza. Semnul realității literare* – o sinteză critică asupra a ceea ce el numește „proliferarea unei literaturi monocorde, nu numai estetică vorbind, dar și ca atitudine”, întrucât este o literatură „care trece peste fapte și personaje cu mare ușurință, creând trucaje”. Deși laureați ai premiilor editurii Eminescu, la secțiunea debut, prozatorii reuniți aici nu întrunesc aprecierile criticului. Astfel, H. Ungureanu, cu volumul *Ochiul zilei de ieri*, Dana Balș, cu *Zborul vieții*, Sergiu Andon, cu *În căutarea salamandrei* propun, cel dintâi, amestecul de clișee literare cu „o anumită plăcere a oralității” și cu o „atmosferă de saga” mult prea evident preluată de la modele ilustre precum Faulkner, D.R. Popescu, Titus Popovici sau Marin Preda.

Cea de-a doua autoare construiește, în volumul ei de proză scurtă, „o mixtură ciudată, naivă și idilică, între atmosfera unor creații ale scriitorilor ardeleni” și modelul sadovenian. În ceea ce-l privește pe Sergiu Andon, reportajele preluate parcă din realitatea imediată denotă o „siguranță a scrisului” și o „intuiție a senzaționalului” care reabilitează, într-o oarecare măsură, impresia de ansamblu, defavorabilă, a prozei literare a anului 1976. Pe de altă parte, romanul Mariei Luiza Cristescu, *Tutun de Macedonia*, denotă „inexistența oricăror neliniști stilistice”, corelată „fragilității tablourilor, atmosferei sofisticate în care evoluează personajele” – fapt specific, din păcate,

unui debutant – deși prozatoarea se remarcase cu romanele anterioare – *Capriciu la plecarea fratelui iubit*, din 1968, *Dulce Brigitte*, din 1969, și *Nu ucideți femeile*, din 1970.

Analiza circulației modelelor de proză literară autohtonă și europeană în literatura noastră, precum și a valorii estetice nu întotdeauna reprezentative sau măcar detectabile cu ușurință, continuă în numărul 3 al revistei, acolo unde A.I. Brumaru propune, în articolul *O ierarhizare posibilă*, două criterii de cartografiere a scrierilor românești ale anului 1977, respectiv „reflectarea în opere a unei realități actuale, mai exact a unei realități încă deschise, ce nu se judecă încă după litera istoriei, ci doar după spiritul ei”, și modalitățile de „rescriere a unei cronici cu evenimentele de astăzi”, evenimente „trecute printr-o gândire lucrând cu timpurile prezentului”. Romanele comentate din această dublă perspectivă sunt *Clipa*, *Incognito*, volumul 2, *Viața ca o pradă*, *Cicoarea*, *Plângerea lui Dracula*, *Scrisoare de la Rahova*, *Prea târziu pentru Marilena*, *Orgolii*.

Romanul lui Nicolae Breban, *Bunavestire*, este exclus explicit, întrucât, consideră Brumaru, transformă o „realitate socială animată de procese transformatoare radicale în kitsch”. Romanul lui Paul Anghel, *Scrisoare de la Rahova*, este apreciat pentru aceea că „faptele relatate se desprind din foaia subțire a documentului spre semnificații” complexe. Romanul lui Corneliu Leu, *Plângerea lui Dracula*, este o „scriere modernă utilizând în compunere stilul epistolar, memoria documentului” și construind, astfel, o versiune proprie a raportului ficțiune – istorie. Dacă *Viața ca o pradă* este romanul „pur” al actualității și, totodată, un roman de formație marca Marin Preda, romanul lui Eugen Barbu, *Incognito*, aflat la al doilea volum, propune un spectacol „din care nu lipsesc culorile, simbolistica profundă, meditația la sensuri – totul sub o lumină crudă, revelatoare” corelată cu o „construcție epică ce-l amintește pe marele scriitor”.

Într-un *Bilanț anticipativ. Proza anului 1977. Realitate și reflectare*, Cornel Moraru propune o perspectivă proprie asupra romanelor de mai sus. *Orgolii*, de pildă, romanul lui Augustin Buzura, i se pare a fi un roman social cu premise psihologice care, în curgerea sa narativă, „se urnește greu, de la monologul incoerent, aproape bizar, la fluența epică dinspre final”. Pe de altă parte, însă, romanul se sprijină pe o „construcție epică viguroasă, în care se resorb, pe rând, detaliul psihologic, pamfletul și dezbateră de conștiință”. *Incognito* i se pare a fi, evident, un roman politic, un „excelent serial de evenimente și destine individuale”, bazat pe o structură epică de „ciné-roman” și propunând, totodată, o frescă a Bucureștilor de odinioară și a boemei lor artistice.

Dacă *Plângerea lui Dracula* este un roman care tinde spre experiment, construind un erou „modern prin setea lui nesfârșită de confesiune”, în *Bunavestire* „aproape nimic nu se cristalizează”. Ideile pe care romanul se sprijină „precipită tendința destructurantă” care apasă și asupra personajelor – Grobei, de pildă, „nu poate avea idei fiindcă n-are nici trecut”, iar „pretinsa lui

intelectualitate nu convinge”. Mai mult, romanul emite un mesaj confuz, către cititor – „nu ne dăm bine seama dacă e vorba de o lume care se naște sau de una care moare”. În romanul indirect al lui Marin Preda, *Viața ca o pradă*, realitatea se constituie ca urmare a unei aventuri autoformatoare a conștiinței. Nu despre lume este vorba aici, ci despre „cât din ea descoperă singur scriitorul”. Însă „răstrângerea în conștiință nu deformează adevărul”, ci îl adâncește, deoarece, în acest caz, „moralistul și creatorul epic sunt de nedespărțit”.

Lui Cornel Moraru îi revine sarcina de a antologa studiile critice ale anului 1976, în articolul *Critica. Aspirația la sinteză*. Declarându-se în așteptarea „saltului de la critica fragmentară la critica întregii literaturi”, Cornel Moraru salută apariția volumul semnat de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Eminescu. Cultură și creație*, în care vede, înainte de orice, o „sinteză temeinică, de expresie filosofică și retorică”. Procedura autoarei este sistematică – „stabilește confluente (cu Shakespeare, Hölderlin, Blaga), descrie motivele fundamentale (doma, visul, melancolia etc.), glosează pe marginea prozei și a unor capodopere ca *Odă în metru antic*”, reușind, prin demersul complex și superior avizat pe care îl realizează, să dea „o nouă strălucire” mitului Eminescu.

Volumul de studii și articole despre Eminescu și Arghezi, ale lui Vladimir Streinu, editat de George Muntean, reține, de asemenea, atenția criticului, prin caracterul de sinteză și prin „concizia și forța viziunii integratoare”. Volumul lui Ion Negoitescu, *Analize și sinteze*, se remarcă prin parcurgerea selectivă a întregii literaturi române, de la Antim Ivireanul la Ion Gheorghe, cu o retro-lectură din care rezultă că „Antim descinde din Mateiu I. Caragiale”, Cezar Bolliac din Alexandru Macedonski, George Coșbuc din Eugen Jebeleanu și Ion Barbu.

În fine, Cornel Moraru se oprește asupra volumului al doilea din *Scriitori români de azi*, semnat de Eugen Simion, în care identifică „destule argumente pentru o posibilă istorie a literaturii contemporane”. Interesat cu precădere de generația postbelică, Eugen Simion realizează câteva „profiluri remarcabile”, precum cele ale lui M. Sadoveanu, Tudor Arghezi, Al. Philippide sau Mircea Eliade, într-o carte în mod evident scrisă „din vocație și nu din calcul față de posteritate”.

În numărul 1 al revistei pe anul 1978, în rubrica *Scriitori brașoveni comentați de Cornel Regman* este prezentată, selectiv, opera lui Ion Topolog – considerat a fi fost nedreptățit de *Dicționarul de literatură română contemporană*, din 1971, al lui Marian Popa, prin aceea că, mai întâi, din cele 5 volume de proză sunt menționate, în dicționar, doar 4, iar apoi, prin comentariile care arată, în opinia lui Cornel Regman, fie lipsa lecturii, fie o inapetență evidentă a lui Marian Popa față de scrisul lui Ion Topolog. Considerate de Marian Popa „romane neinteresante”, atât *Denisa* – din 1970, cât și *Pașii* – din 1973, se asociază, astfel, bucăților de proză din volumul apărut în 1968, *O parte din continent*, adică „altor povestiri fără valoare”.

În ceea ce îl privește pe Cornel Regman, chiar dacă admite că există, în romanul *Pașii*, „tendința de a pune în gura și gândurile eroului – narator

formule, comparații, reflecții gata elaborate, o terminologie de maniac al profesiei cumulând deprinderi de laborator” care „ar putea să irite ici-colo prin pedanterie și neadecvare”, consideră că scriitura dovedește un progres evident prin faptul că se plasează în „zona unei alte înțelegeri despre specificul, puterile și chiar farmecele prozei, odată cu deprinderea unor secrete de atelier”. Mai mult, în raport cu romanul anterior, *Denisa*, aici se constată „maturizarea evidentă a mijloacelor” și „vizibile progrese în educarea gustului”. Explicația acestui fapt ar sta, potrivit lui Cornel Regman, în influența exercitată de Alexandru Ivasiuc asupra prozei lui Ion Topolog, detectabilă în „tehnica ameliorativă” a corelării episoadelor, a „încastrărilor de fapte în fapte sau a modificărilor cinetice de stări de spirit, dispoziții momentane, amintiri etc.” Lipsește, însă, problematizarea din romanele lui Ivasiuc, acea supratemă „filosofică – politică – morală” a romanelor – fapt de natură să evidențieze, totuși, „formula unei înzestrări diferite, coincidentă cu modelul doar pe o porțiune redusă a traseului”. O „epică nedilematică, în care incidentul, și nu aura lui, primează”, în care figurile umane „tind spre varietatea și unitatea tipologică a unui eșichier”, pe fondul „sistemului de ecluze al confesiunii analitice”, caracterizează proza literară a lui Ion Topolog. În romanul *Pașii*, de pildă, există „o scenă excepțională” – nunta cu dar – în care „caricaturalul se vedește a fi numai o componentă a unei palete mai bogate, care se folosește succesiv și de valențele ambigului, ale ironiei abia irizate”, la care se adaugă „notația fără subtext – rod al purei plăceri de a explora”. În romanul *Cicoarea*, „eroul confesiv” care narează vorbește cu sine însuși, utilizând verbele relatării, însă, la persoana a doua, motiv pentru care „observația capătă culoarea unui subiect și a unui temperament”. Declanșarea acțiunii are loc „ca urmare a intrării în scenă a eroului exemplar, noul venit cu rol providențial, căci va schimba fața locului”.

Din acțiunea aceasta de schimbare radicală - în conformitate cu cerințele obligatorii ale literaturii aservite regimului politic din România anului 1978 - nu lipsesc tentativele de crimă, morțile violente, dar, pentru a ilustra mesajul politic obligatoriu al scriiturii, „în toate sectoarele lucrurile se îmbunătățesc văzând cu ochii”. Cornel Regman menține, însă, linia de discurs critic obligatoriu, afirmând că – „dacă romanul se citește, totuși, cu interes, (...), e pentru că multele figuri și situații au credibilitate, sunt conturate cu vioiciune”. Pe de altă parte, afirmă același critic, „i se poate reproșa lui Ion Topolog de a fi simetrizat excesiv și de a fi amestecat prea multe în micul său roman”.

La rubrica intitulată *Cărțile trimestrului* sunt prezentate, pe categorii, volume de proză, poezie, critică și eseistică. În ceea ce privește proza, este semnalată apariția volumul lui Laurențiu Fulga, *Fascinația*, „roman polifonic, bogat în sensuri și substanță epică”. I se adaugă romanul lui Aurel Dragoș Munteanu, *Marile iubiri* – „roman politic împărțit, însă, într-o justă proporție, între epic și simbolic”, romanul lui Al. Simion, *Șansa* – „suită de biografii pe o temă morală din actualitatea socială”, romanul Georginei Viorica Rogoz,

Drăculeștii – „carte de reconstituire fidelă” a domniei lui Vlad Țepeș, romanul lui Mihai Diaconescu, *Adevărul retorului Lucaci* – „roman – dezbateri, într-un registru grav, intelectual, polemic și cu literatura istorică bizuită doar pe factologie și lejeră romanțare”, și, în fine, romanul lui Sorin Titel, *Pasărea și umbra*, remarcat, și acesta, pentru „viziunea realistă” pe care o propune.

În numărul 2 al revistei „Astra”, din același an, Cornel Moraru analizează, sub titlul *Un roman al conștiinței muncitorești în acțiune*, cartea lui Al. Simion, *Șansa*. Protagonistul romanului, Manole Praidă, este un „inginer tânăr, foarte dotat, poet și inovator cu veleități reale”. Însă talentul și sinceritatea sa - „cam brutală”, „sunt considerate de ceilalți o sfidare” și, pornind de aici, destinul personajului se construiește în răspăr cu destinele celorlalți. Motiv pentru care protagonistul va ajunge la o uzină de provincie și, după o serie de complicații erotice cu tinerele Xenia și Adriana, și după conflictul cu fiul său, Horia, se „prăbușește în boală” păstrând, totuși, speranța „reconcilierii cu sine însuși prin intermediul acțiunii constructive”.

La finalul romanului, însă, conflictele s-au atenuat atât de mult încât „avem impresia că doar niște capricii i-au împiedicat pe eroi să se înțeleagă de la început”. Romanul, „construit aproape numai din monologuri, cele mai multe hrănite de memorie”, propune o serie de personaje care suferă de „patima introspecției” dar, în acest mod, „cu mijloacele analizei retrospective”, se construiește istoria unei familii și a unei întregi epoci. O particularitate distinctă este, aici, faptul că „șantierul și uzina s-au sublimat în realitate interioară: sunt emblemele unei durate eroice”. Mai precis, „uzina vindecă de traumatisme și crize morale”, făcând posibilă „bucuria împlinirii prin muncă și creație”.

În numărul 3 al revistei, Ion Itu semnează articolul *Poezia în două cărți de critică*, selectând ca reprezentative volumele semnate de Dumitru Micu – *Lecturi și păreri*, apărut la Dacia, în 1978, respectiv Cornel Regman – *Explorări în actualitatea imediată*, apărut la Eminescu, în 1978. Cel dintâi volum abordează poezia lui Grigore Alexandrescu, pornind de la studiile dedicate ei de Eugen Lovinescu și G. Călinescu, semnalând, de la bun început, „tendința puternică de a construi sobru și monumental într-o perioadă în care se pregăteau marile tensiuni ale poeziei românești”. Influența acestui poet este identificată, apoi, la Eminescu – în „armonia, măreția liniștită, feeria nopților”, din versurile acestuia, la Coșbuc și la Arghezi.

Studiul intitulat *Din Eminescu citire* reunește „mai multe fișe de lectură despre raporturile poetului cu budhismul”, despre dacismul acestuia, ca și despre „proiecția spre monumental”, culminând cu „imperativul sintezei în cultura și ființa poetului”. Un alt studiu relevant este dedicat poeziei lui *Camil Petrescu, poet*, un altul lui *Dimitrie Anghel – un simbolist baroc* etc. Volumul lui Cornel Regman, *Explorări în actualitatea imediată*, selectează, în prima sa parte, spre analiză, „volume în care experiența liricii românești de azi se exercită în forme de consacrată autoritate, volume în care experiența lirică individuală este pe cale de constituire”, ca și „volume de critică a poeziei”.

Se regănesc, astfel, aici, Gelu Naum, Ștefan Augustin Doinaș, Marin Sorescu, Ioan Alexandru, Ion Gheorghe ș.a., prinși, împreună cu operele lor, într-o analiză care reunește contextul de creație cu ansamblul volumelor publicate de fiecare poet, în așa fel încât să „vedem drumul parcurs, cu suișurile și căderile lui”. În acest mod, „se câștigă senzația de soliditate a demersului critic, simți că ești cuprins într-un sistem, unde formele au continuitate”.

Partea a doua a cărții – *Echinoxul în cinci poeți* – reprezintă „o pledoarie pentru firesc, pentru despodobirea limbajului și pentru puritatea sensului”. Pronunțându-se contra „vorbilor prea multe și prea mari”, criticul literar recurge la un stil „jovial, care descrește în sobrietate și câștigă în pitoresc”. A treia parte a volumului pune față în față două discursuri critice net diferite, în studiile denumite *Alexandru Piru și critica prin segmentare*, respectiv *Eugen Barbu sau cât de necesar se dovedește Alexandru Piru*.

În acest mod, reflectorul valoric al criticii literare măsoară cu instrumentul judecăților de valoare, în pofida presiunii exercitate de cenzură și de ideologia partidului unic, calitățile estetice – sau lipsa acestora – din peisajul accidentat al prozei noastre literare din anii 1977-1978.

